

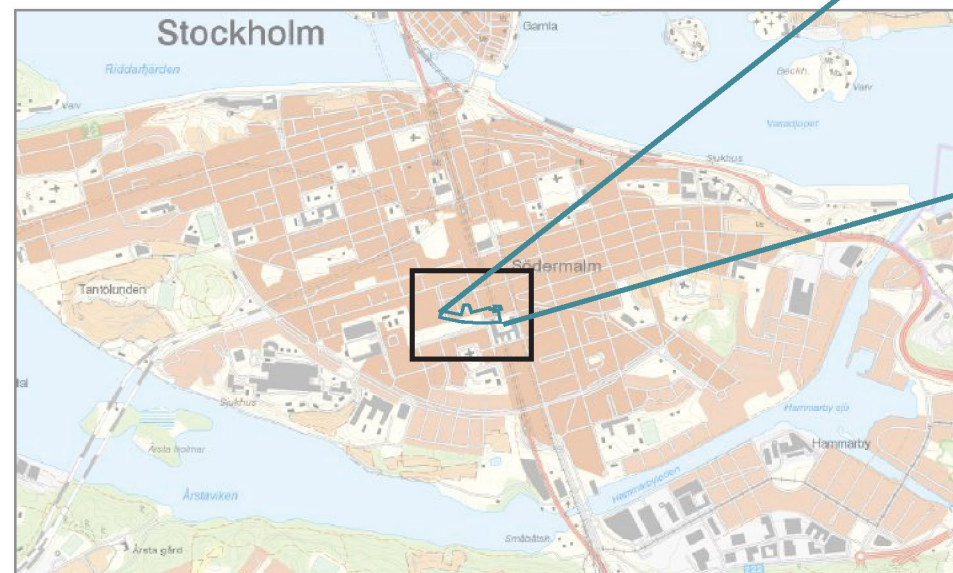

Bakgrund och syfte

Uppdraget omfattar genomförande av en landskapsanalys för Tjurbergsparken. Utredningen ska utgöra ett kunskapsunderlag att använda vid vidare detaljplanarbete - DP2017-06896, Van der Huff 8 och Södermalm 9:1, Stockholms Län. Olov Lindgren AB har tilldelats en markanvisning inom fastigheten Södermalm 9:1. Markanvisningen ligger inom Tjurbergsparken och det finns ett planuppdrag från stadsbyggnadsnämnden att utreda möjligheten att uppföra bostadsbebyggelse inom markanvisningsområdet.

Syftet med denna analysrapport är att förklara Tjurbergsparkens karaktär och definiera dess olika värden. Med kännedom om karaktären hos ett specifikt landskap ges bättre möjlighet till medvetna val av åtgärder. Analysen bidrar också till en mer detaljerad förståelse av parkens känslighet/kapacitet för förändring. Utredningen kan även ligga till grund för senare konsekvensanalyser. Hänsyn bör tas till kumulativa effekter inkl. andra liknande uppdrag i området samt förslag till åtgärder. Fältarbetet utfördes i februari/april 2018 med en komplettering av foton i juni 2018. Rapporten har upprättats av landskapsarkitekt Nick Bunker och landskapsarkitekt Carolina Ögren.

En separat kulturmiljöanalys har tagits fram av Wenanders; "TJURBERGSPARKEN OCH DESS OMGIVNING - Van der Huff 8 och Södermalm 9:1 m. fl. i Stockholm" - 2018-03-09. Den analysen bör läsas tillsammans med denna rapport för att få en helhetsbild av utredningsområdet.

Lokaliseringsplan. Karta: Sweco.

Geografisk avgränsning

- - - Planområdet
- - - Markanvisningsområdet
- Tjurbergsparkens avgränsning

Geografisk avgränsning av utredningsområdet. Karta: Sweco.

Disposition och läsanvisning

Rapporten inleds med övergripande bakgrundsfakta såsom metod, lagstiftning och riktlinjer avseende kulturmiljö, stadsbild och Stockholms parker i stort.

Inledningsvis görs en översiktlig beskrivning av parkens plats i Stockholms gröna infrastruktur, Parkplan Södermalms tillgångsanalys samt en identifiering av områdets ekosystemtjänster i stort. En kort introduktion av dagens park och landskapets uppbyggnad följs sen av en kulturmiljöanalys. Parkens historiska utveckling sammanfattas där baserat på Wenanders kulturmiljöanalys med de element som återfunnits från olika epoker. Analysen fortsätter med en fördjupad beskrivning av dagens park och funktioner med avseende på aspekter såsom rumslighet, stråk, tillgänglighet och upplevelsen av dessa. Med hänsyn till naturen redovisas parkens grönska med en elementär trädinventering där skyddsvärda träd identifieras.

Processen leder till en bedömning av parkens värden och kännetecken samt ett kort resonemang om parkens potential och sårbarhet för förändring (känslighet). Känslighet är här ett mått på hur sårbart det lokala landskapet är för förändringar. I fall med hög känslighet har det lokala landskapet en lägre kapacitet att absorbera effekter av en förändring.

Innehållsmässig avgränsning

Landskapsanalysen fokuserar i första hand på befintliga förhållanden inom parken. Analyserna har begränsats i förhållande till årstiden när fältarbetet utfördes och för uppdraget tillgänglig tid och resurser.

Stockholm är för närvarande i ett flödesläge med den nya Vision 2040 och översiktsplanen som snart träder i kraft. Den rättsliga statusen för vissa dokument har även ändrats under skrivandet av denna rapport. När denna process har avslutats kan en del av bedömningarna behöva justeras i enlighet med uppdaterade mål och riktlinjer.

Den korta tid som studien ska utföras på utgör också en begränsning, framför allt vad gäller medverkan av parkens befintliga användare. Medborgardialog generellt är önskvärdt och skulle ge ett extra djup och förståelse av parkens material och immateriella värden.

Analysen utfördes under vintern men landskapsbilden ändras dramatiskt genom åsongen. Bild ovan från april 2018, bild nedan juni 2018.

Landskapsanalys

För att bäst täcka in både landskaps- och kulturmiljövärdena inom Tjurbergsparken används en kombination av flera analysmetoder. Då det i Sverige saknas etablerade metoder för stadsbilda- och landskapsanalys tar vi stöd i en engelsk metod - Landscape and Visual Impact Assessment. Metoden etablerades 1995 och den senaste versionen publicerades 2013. Denna kompletteras med en klassisk Kevin Lynch-landskapsbildanalys som identifierar områdets rum, stråk, gränser etc.

Som grund för karaktärsanalyserna ligger dels Riksantikvarieämbetets "Plattform för kulturhistorisk värdering och urval", dels deras handledning för utvärdering och bedömning av riksintressen "Kulturmiljövårdens riksintressen enligt 3 kap. 6 § miljöbalken" (2014).

Arbetet med att karaktärisera ett landskap är ingen linjär process. Fältbesök blandas med analysarbete, litteratur- och kartstudier och arbetsmöten med medverkan från olika håll, i olika skeden av uppdraget. På detta sätt byggs kunskap upp och bedömningar stäms av hela tiden - det är en process som går flera varv innan man är överens och klar över indelningar, beskrivningar och bedömningar.

SAMMANFATTNING – METODIK

Bilden ovanför förklarar på en övergripande nivå processen för landskapsanalys. Från *Landskapskaraktärsanalys för Västmanlands län 2012*.

Miljöbalken

Miljöbalken (1998:808), MB. 3 kap. 6§

Mark- och vattenområden samt fysisk miljö i övrigt som har betydelse ur en allmän synpunkt på grund av deras naturvärden, kulturvärden eller med hänsyn till friluftslivet skall så långt möjligt skyddas mot åtgärder som påtagligt kan skada natur- eller kulturmiljön. Områden som är av riksintresse för naturvärden, kulturmiljövården eller friluftslivet skall skyddas mot åtgärder som anges i första stycket.

Utredningsområdet ligger inom riksintresset för kulturmiljövården Stockholms innerstad med Djurgården [AB115].

Plan- och bygglagen

Plan- och bygglagen reglerar planläggning av mark, vatten och byggande samt innehåller föreskrifter för bygglovsprövning. Lagens andra kapitel handlar om allmänna och enskilda intressen. I Plan- och bygglagens 2 kap. 6 § står bland annat att när planläggning genomförs, en bygglovsbefriad åtgärd utförs, ett bygglov eller annat ärende enligt plan- och bygglagen behandlas, ska bebyggelse utformas och placeras på ett sätt som är lämpligt med hänsyn till stads- och landskapsbilden, natur- och kulturvärdena på platsen och intresset av en god helhetsverkan. Vidare framgår att bebyggelseområdets särskilda historiska, kulturhistoriska, miljömässiga och konstnärliga värden ska skyddas samt att ändringar och tillägg i bebyggelsen ska göras varsamt så att befintliga karaktärsdrag respekteras och tillvaratas.

Lagens åttonde kapitel innehåller de krav som ställs på byggnadsverk och allmänna platser, bland annat de krav som gäller för kulturhistoriskt värdefull bebyggelse. En byggnad, ett bebyggelseområde eller en allmän plats som är särskilt värdefull ur en historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt får inte förvanskas (8 kap. 13 §, förbud mot förvanskning). Byggnader ska underhållas så att utformningen bevaras och underhållet ska anpassas till omgivningens karaktär och byggnadens värde från historisk, kulturhistorisk, miljömässig och konstnärlig synpunkt. I en detaljplan kan varsamhetsbestämmelser samt skyddsbestämmelser införas för att skydda, värna och bevara bebyggelse och miljöer med kulturhistoriska värden.

Kommunala mål och riktlinjer

Parkplan Södermalm 2009

Parkplanen har upprättats utifrån mål, råd och riktlinjer i Stockholms Parkprogram. Den är relativt gammal och en ny parkplan är under framtagande.

På Södermalm finns många parker med höga kulturhistoriska och estetiska värden som samtidigt är viktiga vardagsmiljöer för Södermalmsborna. Parkernas attraktivitet och stadens täthet medför ett stort slitage. För att bevara parkernas alla kvaliteter krävs intensiv skötsel och varsam upprustning och förnyelse. De många gamla och värdefulla träden ställer också krav på åtgärder för att garantera säkerhet och succession. Trycket på parkerna har ökat genom att staden har förtätats, genom privatisering av gårdar, tillkomst av nya skolor utan skolgårdar och genom att förskolor byggts i parkerna. Antalet evenemang och aktiviteter i parkerna har också ökat.

Syfte

- Klarlägga hur stadsdelsområdets parker och friytor ska utvecklas
- Ge förslag till prioritering av investeringsåtgärder och skötselinsatser för Södermalms parker
- Utgöra underlag för det årliga budgetarbetet gällande investering och skötsel
- Utgöra underlag för hantering av parkmarken vid kommunens fysiska planering

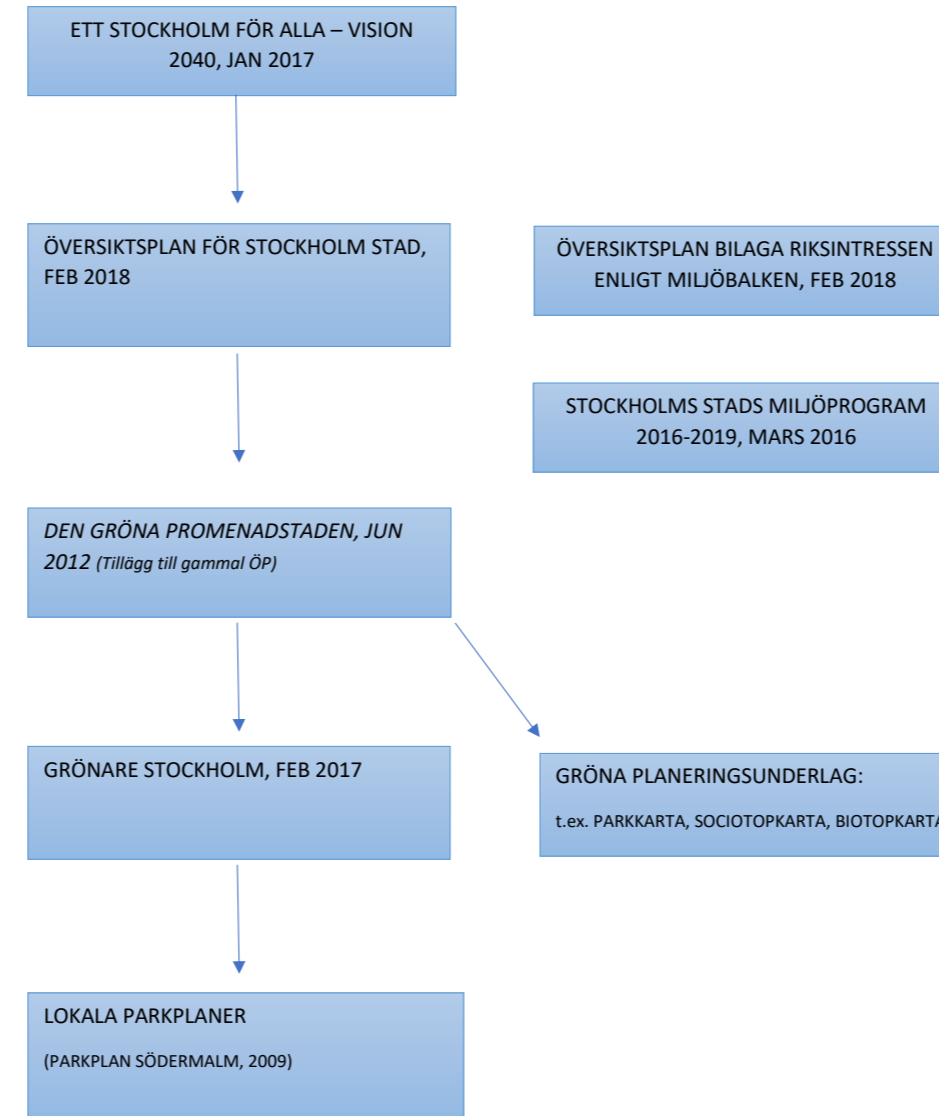
Målsättning

- Södermalmsborna ska kunna nå en stadsdelspark eller kvarterspark efter 7-8 minuters promenad från sin bostad
- Kulturhistoriskt värdefulla parker och trädplanteringar ska bevaras och skyddas
- Södermalm ska vara ett tryggt stadsdelsområde
- Den biologiska mångfalden ska bevaras
- Grönstrukturen ska förstärkas
- Skolor och förskolor ska ha tillgång till en fungerande utemiljö och närhet till parker med pedagogiska kvalitéer
- Södermalm ska vara en blommande stadsdel med tonvikt på perennplanteringar
- Skötseln av parkerna ska anpassas till respektive parks karaktär och antalet besökare
- Förståelsen och kunskapen om Södermalms parker ska öka

Karaktär

Parkens karaktär används för att beskriva parkens miljö, hur parken är gestaltad samt även för en grov inriktning av parkens skötsel. Karaktären bör användas som målbild vid programskrivningar och vid upprättande av skötselplaner. Karaktärerna för Södermalms parker har tagits fram utifrån beskrivning och skötselklasser i Stockholms Parkprogram. För detaljerad information om olika parkkaraktärer se Stockholms Parkprogram.

Inom Södermalms stadsdelsområde finns 20 olika parkkaraktärer. Tjurbergsparken ligger under *Kvartersparker - Mindre park insprängd i bebyggelsen och som är viktig för närrecreationen, storlek 0,5-5 ha.*

Värden

Parkerna har olika värden. Värdena bör vara utgångspunkt för planering och vid framtagande av programförslag för åtgärder i parkerna.

Enligt Stockholms parkprogram efterfrågas värdetäthet, d v s att det ska finnas många olika värden i parken. Park- och naturmarken har olika värden och förutsättningar. Värdena kan vara kulturhistoriska, estetiska, sociala, ekologiska och ekonomiska. Förutsättningar är trygghet, tillgänglighet, miljö och ekonomi. Värden och förutsättningar ska vara utgångspunkten för planering, programutredningar och programförslag. De utgör argument och anledningar till att förändra park- och naturmark.

Oftast krävs uppdelning i aktiva respektive lugna parkrum samt brukartider. Varje park- eller naturområde bör ha unika värden och vara en plats med en egen identitet. Trygghet, säkerhet, tillgänglighet, kretslopp och miljö ska integreras i planering, projekt och skötsel så att de främjar park- och naturmarkens värden.

Prioriteringar

I en tät stadsmiljö prioriteras sociala värden och stadsbornas vardagsliv. I värdefulla kulturmiljöer prioriteras kulturhistoriska och estetiska värden. Vid eventuell prioriteringskonflikt får dock inte höga kulturhistoriska värden åsidosättas.

Bedömningsgrunder

Som bedömningsgrunder i följande rapport har vi speglat de värdena som identifieras i *ÖP och Parkplan Södermalm*:

- SAMMANHANG - Tjurbergsparken i Stockholm och på Södermalm
- DAGENS PARK - Övergripande beskrivning av parken idag
- KULTURMILJÖ - Historik och vad som återspeglas i parken idag
- STADSBILD - Rumslighet, funktioner, upplevelse, stråk, tillgänglighet
- GRÖNSTRUKTUR - Grönska, skyddsvärda träd och trädinventering

Stockholms gröna infrastruktur

De regionala gröna kilarna i Stockholm har ett långsiktigt värde för många ekosystemtjänster. De minskar barriäreffekten mellan grönområden och undviker habitat- och artförlust. Naturen inne i staden, stadsnaturen, ger välbefinnande för människor genom att den bland annat är avstressande, stimulerar till rörelse och ger gott mikroklimat. Tillsammans utgör dessa system Stockholms gröna infrastruktur.

Den gröna infrastrukturen utgör grunden för de ekosystemtjänster som staden behöver. Ekosystemen skapar hälsosamma stadsmiljöer med renare vatten, friskare luft och mindre buller. De bidrar även till Stockholms klimatanpassning med färre översvämningar och jämnare temperaturer. De kan även öka den biologiska mångfalden genom att exempelvis stödja pollinering av fruktträd och bärbuskar.

En grönstruktur med stor artrikedom tål förändringar och störningar bättre, har större anpassningsförmåga och är intressantare för stadens invånare. För att bevara den biologiska mångfalden är dock alla gröna ytor av värde. Det är även angeläget att bevara och stärka de befintliga gröna sambanden i staden och stadsdelen. Där dessa saknas bör man utreda om nya gröna stråk kan tillskapas, t.ex förbindelse genom trädplanterade gator.

Tjurbergsparken och övriga biotoper markerat som mönstrade ytor enligt Biotopkartan från 2009.

Södermalms parker och Tjurbergsparken

Inom området råder brist på större stadsdelsparker (främst på centrala Södermalm), och därför bör mindre parker som exempelvis Tjurbergsparken stärkas. Detta genom en högre värdetäthet, dvs förekomst av många olika värden.

Enligt Parkplan Södermalm är målen för stadsdelen bland annat att:

- En stadsdelspark eller kvarterspark ska finnas på 7-8 min promenad från bostaden (se kartor intill med närhet till natur och grönska)
- Kulturhistoriskt värdefulla parker och trädplanteringar ska bevaras
- Stadsdelsområdet ska upplevas som tryggt
- Den biologiska mångfalden ska bevaras

Upplevelsevärden

De parkkvaliteter som människor efterfrågar är olika för olika brukare. Det finns behov av ro och avkoppling för den stressade storstadsmänniskan, men också behov av mötesplatser och aktivitetsytor. Äldre kan behöva mer rofyllda miljöer och detta står ofta i konflikt med barns och ungdomars aktivitetsbehov. Dialog med allmänheten och sakkunniga samt samarbete mellan stadens förvaltningar bör därför präglade varje parkprojekt.

Lekvärden

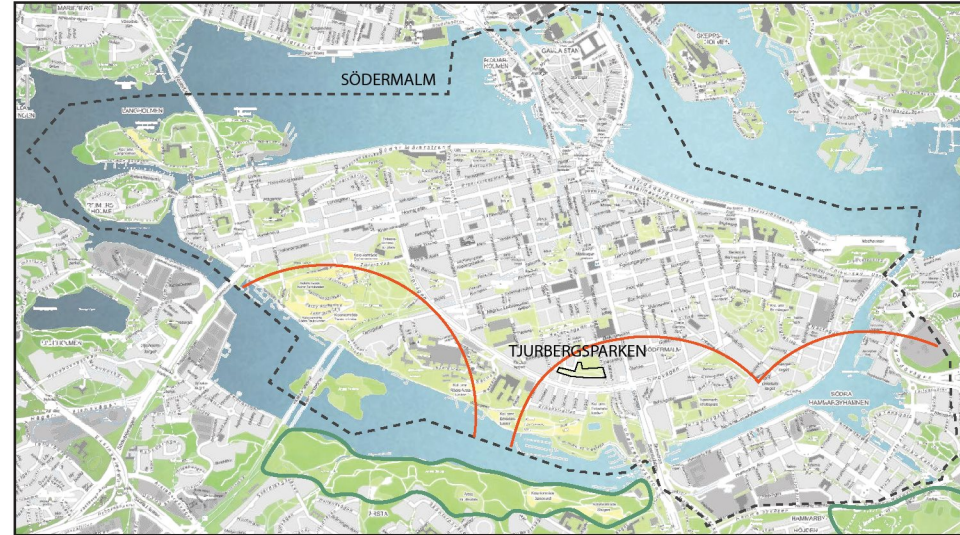
Alla bör barn ha tillgång till lek inom 2-300 meter och denna bör innefatta olika typer av lek såsom naturlek, parklek, vinterlek, badlek, bollek, djurlek, fantasilek och social lek. Lekområdet bör vara trafiksäkert, tryggt, ha många olika rum och vara småskaligt. Helst ska det även finnas naturmark.

Sociala värden

En sociotop är en offentligt tillgänglig park, ett naturområde eller annan obebyggd yta där det känns trevligt att vara. I sociotopkartan visas var dessa platser finns i Stockholm samt vilka kvaliteter de olika områdena har.

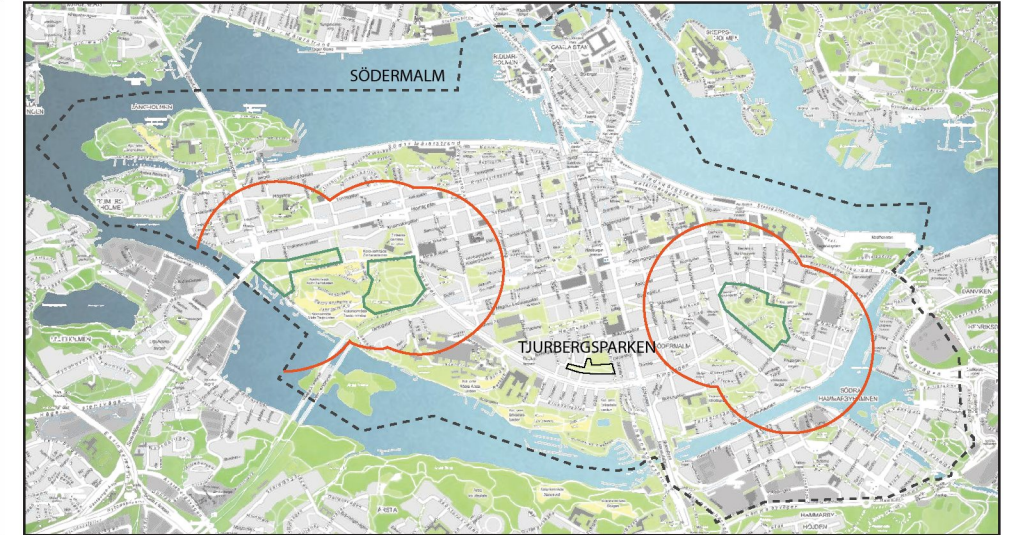
Tjurbergsparken har enligt Sociotopkartan ett socialt värde i form av en grön oas, den har plats för lek, promenader, hundpromenader, rofylldhet, möjlighet att sitta i solen och utsiktsplatser. Detta trots ett relativt lågt besöksstryck.

I närliggande omgivning finns även ett antal parker med ytterligare kvaliteter såsom Helgalunden med blomsterprakt, Blekingetäppan med bollek, Rosenlundsparken med naturlek och folkliv samt Eriksdalslunden på andra sidan Ringvägen med pulkaåkning, odling, vattenkontakt, uteservering och båtliv.

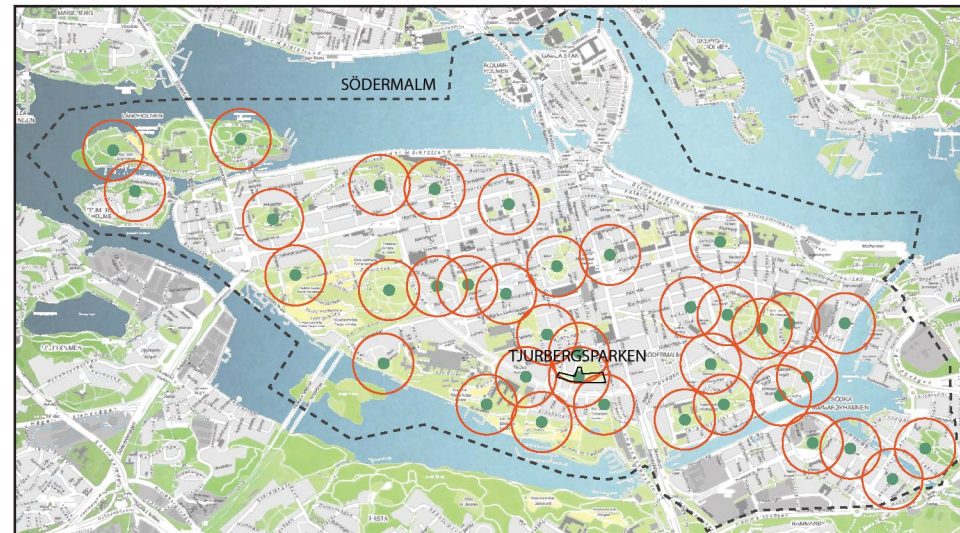
NATUROMRÅDE

Natur- och skogskänsla på mer än 50 ha ska nås inom 1000 m från bostaden enligt Stockholms parkprogram. Detta finns ej inom stadsdelen utan endast intill, därför är det viktigt att bevara och skydda naturparker i området.

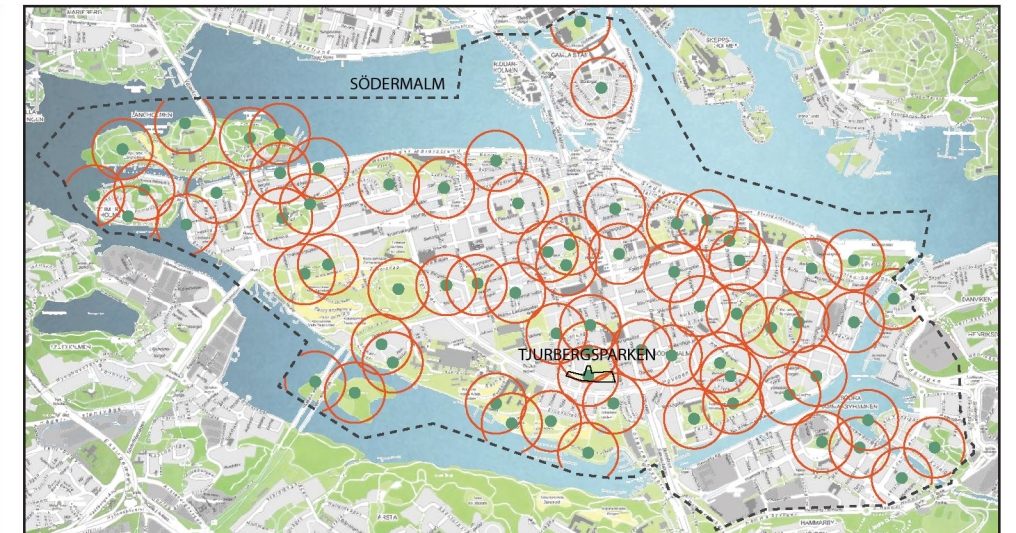
STADSDELSPARK

Stadsdelspark större än 5 ha inom 500 m som ska fungera för lek, motion, avkoppling, samvaro och evenemang. Det är relativt stora brister i området som kan avhjälpas genom att mindre parker utvecklas.

KVARTERSPARK

Kvarterspark mellan 0,5-5 ha inom 200 m för lek, promenader, avkoppling och samvaro. Bristområden finns idag, framförallt i de centrala delarna.

GRÖN OAS

Grön oas större än 0,5 ha som finns inom 200 m från bostaden. Där brister finns bör grönytorna skötas intensivt så att de tål ett högre besöksstryck.

Ekosystemtjänster

För inventering av Tjurbergsparkens ekosystemtjänster har publikationen "C/O city Ekosystemtjänster i stadsplanering - En vägledning" legat som underlag.

Naturvårdsverkets definition av ekosystemtjänster lyder:

"Ekosystemens direkta och indirekta bidrag till människors välbefinnande."

Ekosystemtjänsterna brukar delas in i fyra olika kategorier utifrån vilken typ av tjänst som de levererar: stödjande, reglerande, kulturella samt försörjande.

De stödjande tjänsterna är oftast grunden för de övriga tre, utan dessa kan de många växt- och djurarter som levererar reglerande, kulturella eller försörjande inte överleva. Nedan listas de ekosystemtjänster som identifierats i Tjurbergsparken i nuläget.

STÖDJANDE

Biologisk mångfald, värdefull naturtyp, ekologiskt samspel, livskraftigt ekosystem

Olika djurarter finns i parken t.ex. fåglar, många gamla och skyddsvärda träd såsom den biotopskyddade almen samt ädellövträd som är viktiga för många rödlistade arter. Grönskan renar dagvatten.

REGLERANDE

Luftkvalitet, bullerreglering, dagvattenhantering, klimatskydd, pollinering

Träd och buskage skyddar mot avgaser och buller från omkringliggande vägar och särskilt Ringvägen, grönytorna infiltrerar dagvatten, vid framtida klimatförändringar mildrar grönskan höga temperaturer samt översvämningens risker, vegetationen binder koldioxid (ex. balanserar 25 träd en bils utsläpp).

Hälsa, sinnlig upplevelse, sociala interaktioner, naturpedagogik, symbolik

Möjlighet till rekreation framförallt för de som bor i närheten samt för skolan intill, möjlighet till motion, platser med utsikt, lekplatsen är en mötesplats, den gamla almen är ett särskilt naturelement som kan ha symbolik, dammen har kulturell betydelse, en kyrka finns i närheten, parken har en historisk anknytning till omgivningen

FÖRSÖRJANDE

Matproduktion, färskvatten, material, energi

Inga identifierade tjänster i nuläget

BEHOVSBEDÖMNING OCH RISKER

Utifrån de olika kategorierna har deras olika behov och eventuella framtida risker identifierats. En exploatering av parken skulle med all sannolikhet påverka de flesta ekosystemtjänster då det innebär att grönyta försvinner. I det läget bör olika kompensationsåtgärder studeras vidare noggrant.

Stödjande: En större ålders- och artvariation på träden skulle behövas, ev. skulle framtida bebyggelse i parken kunna bli en barriär, spridningsvägarna skulle kunna stärkas till parken, om dammen renoveras och åter fylls med vatten kan denna utgöra en ny biotop som lockar till sig andra arter.

Reglerande: Vid ev. exploatering i parken behöver ett ökat flöde av dagvatten tas omhand, grönytefaktor bör ses över vid ev. exploatering av parken, pollineringen skulle kunna stärkas i parken med nya växtval och exempelvis bikupor.

Kulturella: Tillgängligheten är dålig i parken och skulle behövas ses över, en variation av funktioner och ytterligare mötesplatser skulle kunna stärka den sociala interaktionen, parken kan kopplas tydligare till viktiga mötesplatser i omgivningen för att locka fler besökare, parken kan anpassas till de barn som går på skolan intill för att komplettera skolgården.

Försörjande: Om träd behöver avverkas kan de återanvändas i parken, utrymme kan ordnas för stadsodling, vid ev. exploatering kan grundvattennivån påverkas och schaktdjup mm kan komma att behöva regleras.

SAMMANFATTNINGSVIS

- Tjurbergsparken bidrar till stödjande, reglerande och kulturella tjänster
- Reglerande funktioner som parken bidrar med skyddar mot avgaser och buller från omkringliggande vägar och särskilt Ringvägen
- Grönytorna infiltrerar dagvatten
- De gamla träden är värdefulla av många anledningar - stödjande, reglerande och kulturella
- Alla grönytor är av värde för den biologiska mångfalden

Övergripande beskrivning

Parken på 1,7 hektar upprustades senast år 2005 och är karaktärsklassad som kvarterspark enligt Södermalms lokala parkplan. Detta innebär en mindre park på 0,5-5 hektar insprängd i bebyggelsen och som är viktig för närrecreationen.

Parken breder ut sig söder om Tjurberget och består egentligen av två delar, en del i väster respektive en i öster. De båda delarna skiljs åt genom de trappor som förbinder Helgagatan med Havregatan. Västra Tjurbergsparken består av en plåtå med en flackare karaktär, medan östra Tjurbergsparken är anlagd längs bergets branta sluttning.

Bebyggelsen runt parken består i huvudsak av flerbostadshus och bergsformationen kröns av en skolanläggning. Bakom skolbyggnaden, på den översta bergsplatån, ligger Allhelgonakyrkan. Hela området, förutom bebyggelsen inom kvarteret Rektangeln planerades och uppfördes från sent 1910-tal fram till mitten av 1930-talet.

Enligt parkprogrammet har Södermalm unika kvaliteter i sin parkstruktur genom de mäktiga bergsformationerna och man trycker mest på Stadsgårdsberget, Mariaberget, Skinnarviksberget och Fåfången längst Södermalms norra kant. Men viktigt är läsbarheten av alla landformer och topografi som bidrar till förståelse av Stockholms naturliga uppbyggnad och utvecklingsmönster. Tjurbergsparken bör ses som ett exempel på en bergspark som möter dessa kriterier.

— Parkens gräns

TOPOGRAFI

Om man studerar SGUs jordartskarta (till vänster) ser man att det mesta av parkens yta ligger på en naturlig hög punkt av berg och morän.

Denna höjdpunkt är också anledning till varför Allhelgonakyrkan etablerats i detta läge. Den omgivande marken är lera /silt med issälvsediment i öster.

Lagrum och riktlinjer

Södermalm har många kulturhistoriskt värdefulla miljöer. Hela stenstadsområdet är ett kulturhistoriskt särskilt värdefullt område. Parkerna utgör viktiga delar av kulturarvet och särskild uppmärksamhet bör ägnas åt deras kulturhistoriska värden. Denna kulturmiljö reageras av MKB och PBL

Riksintresse för kulturmiljövården Miljöbalken 3 kapitlet innehåller grundläggande bestämmelser om hushållning med mark- och vattenområden. I 3 kapitlet 6§ anges att områden som är av riksintresse för naturvården, kulturmiljövården eller friluftslivet ska skyddas mot åtgärder som påtagligt kan skada natur- eller kulturmiljön. Tjurbergsparken ingår i Stockholms innerstad med Djurgården (AB 115). Riksintresse-områden har värdebärande karaktärsdrag - de fysiska uttryck som gör kulturhistorik läsbar i landskapet. Relevant till parken är:

1900-TALETS STADSBYGGANDE

1900-talets stadsbyggande och bebyggelseutveckling, miljöer som återspeglar stadsplanering och bebyggelseutvecklingen under århundradets inledande årtionden. Terränganpassade planer och storgårdskvarter men även fullföljandet av den äldre rutnätsstaden. Parkanläggningar och grönska samt innerstadens koloniträdgårdar.

BERGSPARKERNA

Under slutet av 1800-talet anlades flera parker på bergspartier som var svåra att bebygga. Parkerna var en viktig komponent i den så kallade Lindhagenplanen och ett uttryck för Stockholms stads framsynta parkplanering.

Andra särdrag för Stockholm som kan vara relevanta att ta tillvara på under den framtida utveckling är: anpassningen till naturen, vyerna från viktiga utsiktspunkter, de tydligt avläsbara "årsringarna" i stadsväxten, stadssiluetten, miljöer med anknytning till konstnärliga verk och historiska personer.

Stockholm Översiktsplan (Riksintressen enligt miljöbalken) säger att:
En utgångspunkt vid alla förändringar bör vara att ta tillvara landskapets karaktärsdrag och stadens gröna kulturvården när Stockholm växer. Innerstadens attraktiva parker och naturområden är viktiga att bevara, förvalta och utveckla så att kvaliteter och kulturvården tas tillvara, samtidigt som de anpassas för ett högre utnyttjande när folkmängden ökar.

1900-TALETS BOSTADSOMRÅDEN

Omgivande byggnader såsom Kv. Metern är representativa och välbevarade exempel av storgårdskvarter i Stockholm och berättar om den tidens ökande samhällsengagemang inom bostadsbyggandet. Klassicistisk, viktig inslag i stadsbilden eftersom den ligger högt.

Vad har hänt?

För en mer omfattande beskrivning av både parkens och den omgivande bebyggelsens utveckling och parken som en del av områdets kulturhistoriska helhet se Wenanders Kulturmiljöanalys för Tjurbergsparken och dess omgivning Van der Huff 8 och Södermalm 9:2 m.fl. på Södermalm i Stockholm 2018-04-30. En förkortad version av texten relaterad till parken följer nedan:

"Parallellt med och strax efter uppförandet av bebyggelsen inom planområdet planerades och anlades parken utmed Tjurbergets södra sluttning. Först anlades Västra Tjurbergsparken, den del som ligger nedanför Metern och väster om de trappor som förbinder Helgagatan med Havregatan. Det skedde omkring 1932, medan den östra delen, nedanför skolanläggningen tillkom några år senare, omkring 1935. Parken intryck av tidens modernistiska strömningarna som ledde till att parker vara en ett grönt vardagsrum, en förlängning av bostaden, där var och en skulle få möjlighet till rekreation under ledig tid.

Det bevarade skiss- och ritningsmaterialet visar hur man i projekteringen successivt gick mot ett allt mer saklig gestaltning, där parken försågs med för modernismen karaktäristiska parkelement, som en plaskdamm, en utsiktsplats som för tanken till fören på en båt och få kulörta blomsterarrangemang, till förmån för en naturpark där växtligheten i första hand går i gröna toner."

Vad återspeglas idag?

Efter Tjurbergsparkens färdigställande har förändringarna av utemiljön varit få. Bebyggda naturstenselement är kvar, till exempel stödmurar, utsiktsbrygga och terrassen, vilka bidrar starkt till parkens karaktär. Plaskdammen har dock ändrat funktion till en plattform för konstverket "Vid källan", av konstnären Berto Marklund.

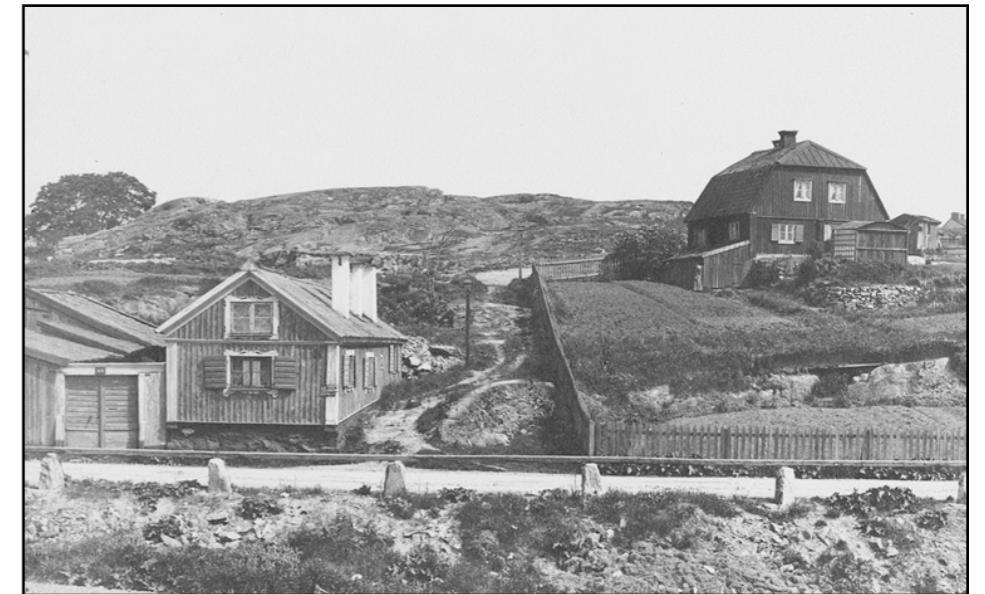
Parkens organiskt utlagda gångstråk, anpassade efter terrängen och naturliga rörelsemönster följer samma sträckning. Parken har mognat genom att träd och buskar vuxit upp. Detta innebär att parken är mer tydligt uppdelad till mindre landskapsrum *samt att några* utblickar söderut både inom och utifrån parkens höjder avskämmas.

Samspelet mellan parkens omgivande bebyggelse (särskilt Kv. Metern, skolan samt Blomsterfonden) och parken är tydligt läsbar. Detta är både en spegling av deras tidsrepresentativa arkitektoniska uttryck och funktionella koppling.

Vad är värdefullt?

Markhistoria

Det finns inga enskilda fornlämningar registrerade i och i närheten av parken och den ingår inte heller i det stora fornlämningsområdet *Stockholm 103:1 - stadens stadslager*. Det finns dock ett rikt arkiv av kartor och fotografier av markens utveckling över de sista 120 åren. Parkens namn vittnar om dess historiska markanvändning och parkens underliggande topografi är tydligt läsbar och visar Stockholms karakteristiska sprickdalslandskap.

Tjurberget 1906. Källa: Stockholms stadsmuseum.

Samhällshistoria

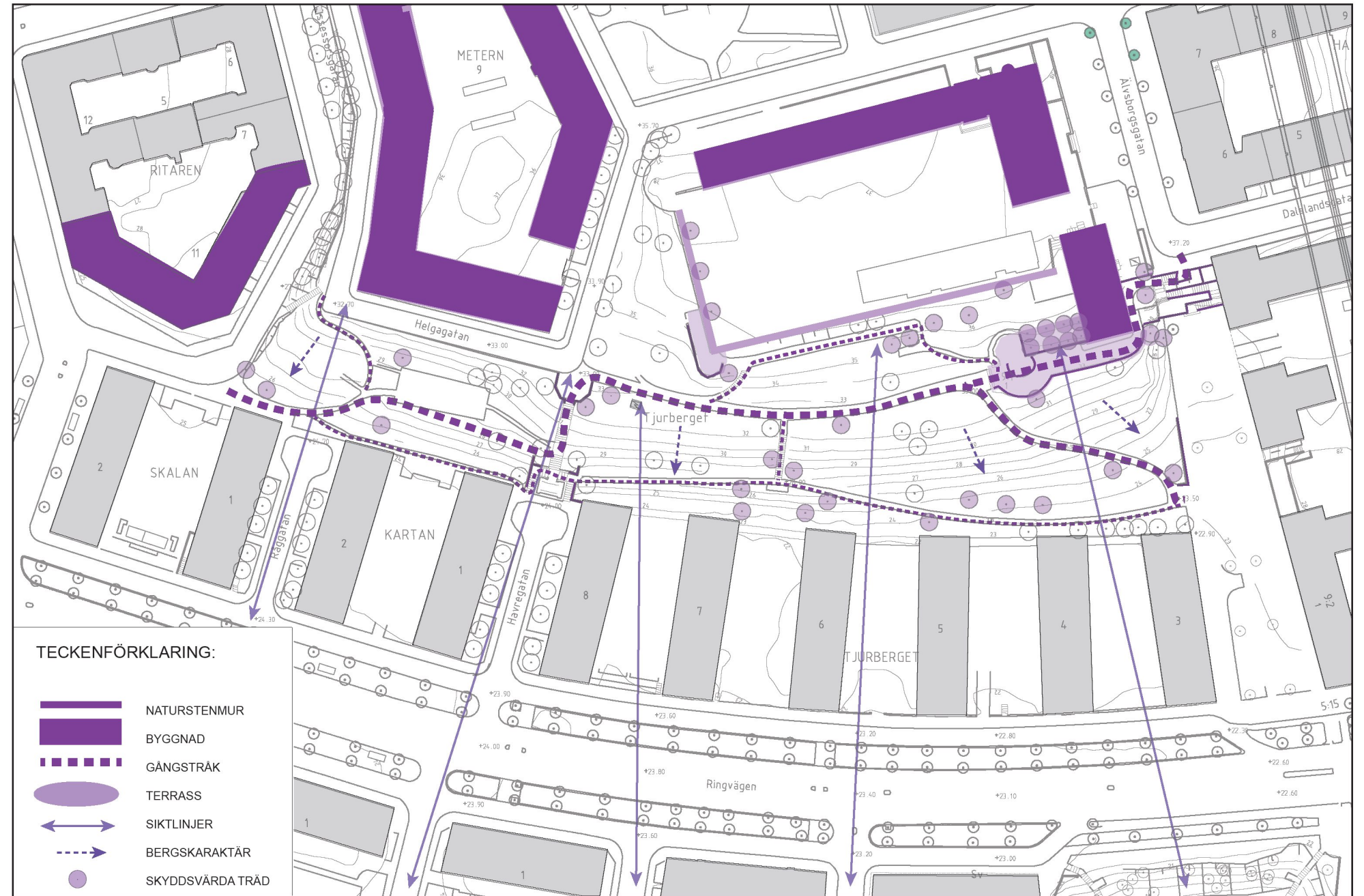
Samhällsutveckling kan avläsas i platsen och dess tillkomst och den berättar om avsikter, visioner och ambitioner. I detta fall hur landskapet medvetet utnyttjats i stadsplaneringen där topografi och vegetation varit delar i en medveten komposition. Här kan man lyfta fram Tjurbergsparkens koppling till Lindhagenplanen / bergsparker. Trots en annan skala än de klassiska bergsparkerna (t.ex Tantolunden) speglas några av deras värdebärande karaktärsdrag: tidens naturlika ideal med kuperad topografi, inhemska trädslag, slingrande gångsystem, utsiktsplatser och utrymme för lek. Karaktäristiskt är också den sparsamma förekomsten av byggnader och blomsterplanteringar. Parken har även en stark influens av modernism/funktionalism i samband med skolan och Kv Metern. Tillsammans utgör byggnaderna och parken en sammanhängande kulturhistorisk helhet med stark tidskontext eftersom allt uppfördes under en väldigt begränsad tidsperiod på 10 år. Det finns kvarvarande tidstypiska beståndsdelar (utan påtagligt avvikande senare inslag) som uttrycker sig i form av byggnader, vegetation och byggda parkelement.

Parkarkitektur

Parkarkitektur berättar om en medveten gestaltad grönyta, hur parker, trädgårdar och landskap har gestaltats under olika tider och ibland också beskrivet som en viss "stil". Kvaliteter i utformning och parkens kulturhistoriska uttryck är aspekter som kan vägas in i detta sammanhang. Tjurbergsparken tillkom under den brytningstid när ett modernistiskt förhållningssätt introducerades och implementerades i stadsbyggandet. Det finns också en funktionalistisk disposition med parkens integration/koppling till intilliggande byggnader. Den anses därför som ett tidigt representativ exempel av Stockholmstilen - integrerat natur- och kulturlandskap med nödvändiga parkfunktioner. Fysiska uttryck för denna stil syns genom naturstenselement, plaskdamm, utsiktsplats och även att växtligheten som saknar prydnadsplantering och går i gröna och naturlika toner.

Kulturhistorik kontinuitet

Parken i sig själv uppvisar inte några spår och rester från flera olika tider och anses därför inte tillföra ett värdefullt tidsdjup. Torts detta parken har ett visst kontinuitetsvärde eftersom den har varit fysiskt oförändrad under sina 90 år, använts för samma rekreatiönsändamål och fortfarande brukas på detta vis. Kartan till höger visas parkens beståndsdelar, egenskaper och samband som bidrar till kulturhistorisk förståelse och läsbarhet.

Kulturhistorisk relevans / kontext

Parken var inte utpekad som kulturhistoriskt värdefull enligt Stockholms gamla parkprogram. Som tidigare nämnts har Tjurbergsparken en viss länk till bergsparkernas ideal men är inte klassificerad så i "Parkprogram Södermalm" eller som en park utformad enligt "Stockholmstilen". Parken visar dock kännetecknen från båda design idealen men det finns mer konkreta exemplar

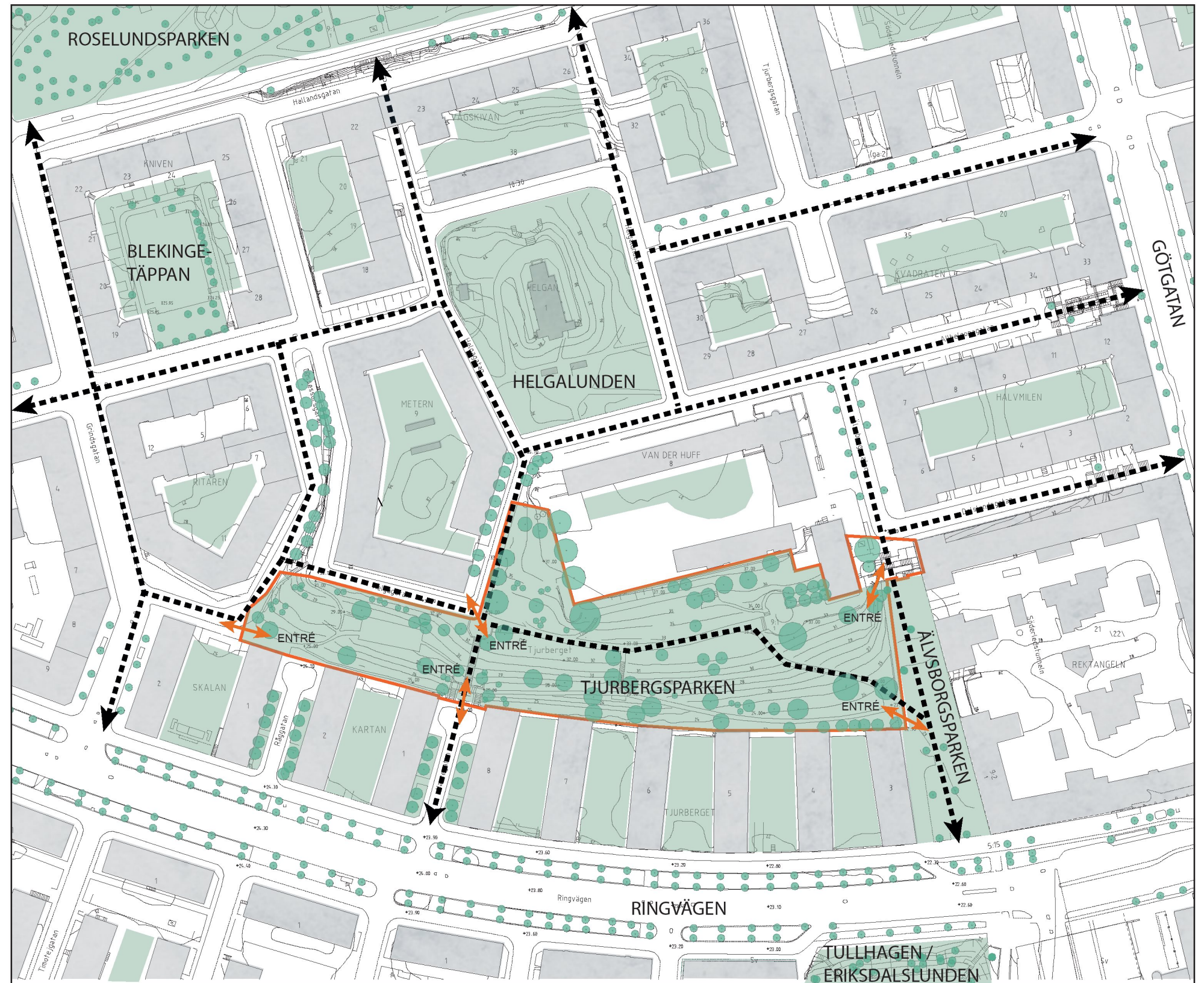
av bergsparker i form av Tantolunden och Vitabergsparken. Det finns också andra mer tydligt tidsmässiga (1940-50) exempel av Stockholmstilen inom Södermalm, till exempel terrasserna vid Katarina Kyrkobacke och nuvarande Ivar Los Park. Det anses dock att de noggrant utformade naturstens-terrasserna och murarna i Tjurbergsparken är ett bra uttryck för denna stil.

Stråk

Begreppet tillgänglighet täcker möjligheten att nå parkerna: nåbarhet och orienterbarhet, känslan av tillträde till parkerna samt framkomligheten och överblickbarheten i dem. Inom projekten gäller det att stärka offentligheten, orienterbarheten och framkomligheten och inom skötseln gäller det att upprätthålla både fysisk och mental tillgänglighet.

Vissa tillgänglighetsproblem som finns i Södermalms parker är dock svåra att åtgärda, till exempel branta lutningar på gångvägar i bergsparkerna, som finns just därför att marken var för bergig för att kunna bebyggas.

Det finns många ingångar till Tjurbergsparken. I norr från Helgagatan och Älvsborgsgatan, i öster via Älvsborgsparken, i söder från Havregatan och i väster från Assessorsgatan. Ingångarna är dock ganska "mjuka" och inte tydligt definierade. Om parken är offentlig eller privat är inte heller särskilt tydligt. Endast en skylt vid den östra ingången ger information om att detta är en offentlig park. Anslutningarna till dessa ingångar är huvudsakligen tillgängliga, men parken är dold från omgivande områden och avslöjar sig endast när du nästan nått ingångarna.

Rumslighet

Som namnet antyder så domineras Tjurbergsparkens karaktär av sin branta topografi. Parkens topografi är idag tydligt läsbar både i form av brant lutande grasmattor men också i byggda strukturer - stödmurar och terrassering - som tydliggör att betydelsefulla fysiska lösningar har krävts för att bygga och använda marken. Analysen av parkens rumslighet måste därför baseras på en 3D- och 2D-approach. Parkens varierande höjder skapar dess olika rum och styr i sin tur starkt de funktioner dessa rum innehåller.

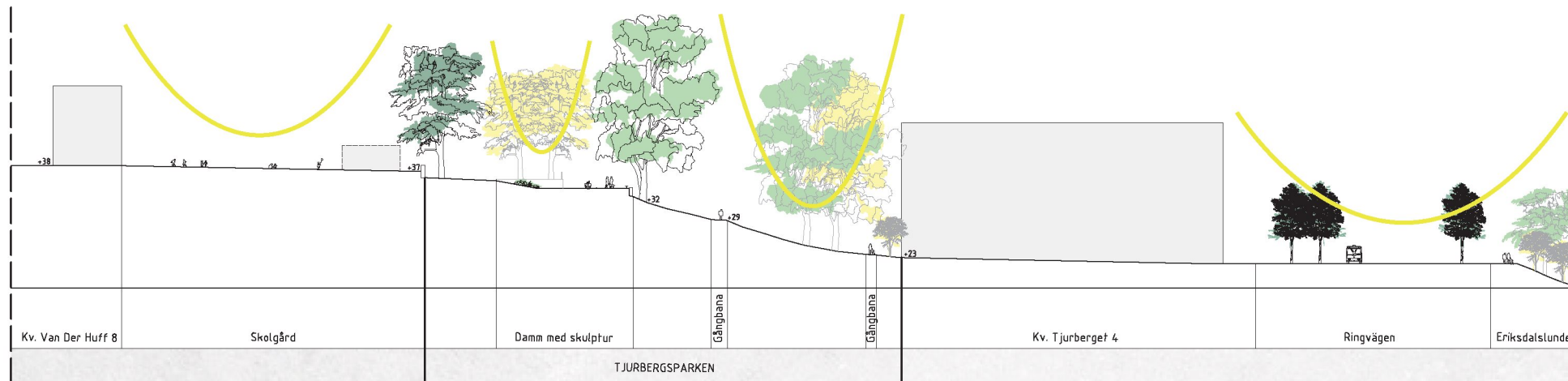
Parkens byggda, gröna gränser och gamla vegetation tydliggör avgränsningar mellan olika rum och bidrar till hur de upplevs. Denna upplevelse tas upp under kapitlet "upplevelse".

Hela parken är ett stort långsträckt rum inramat av en mängd byggnader som i huvudsak är bostäder. I söder finns Blomsterfondens kortsidor som mellan husen bjuder långa siktlinjer söderut. Kv. Ritaren avgränsar parken till väster medan Kv. Metern och Van der Huff definierar den norra gränsen. I öster bildar Älvsborgsparken en mjukare gräns med byggnaderna inom Kv. Rektangeln som en fond. Det finns flera höga stödmurar av natursten och betong som bildar terrasser på olika nivåer. När man tittar nedifrån är deras höjd accentuerad och den visuella påverkan och inramningseffekten är ett dominerande element i parken.

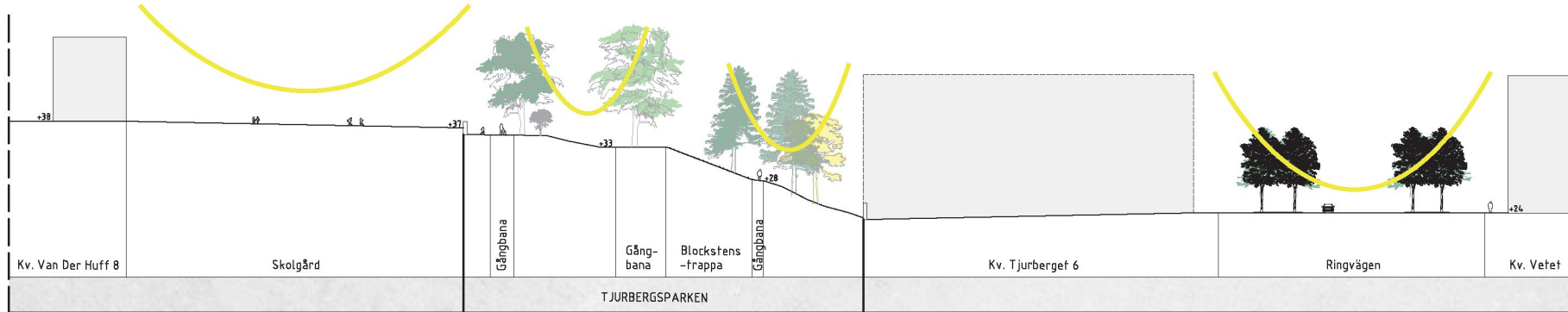

Rumslighet skapad av topografi och vegetation.

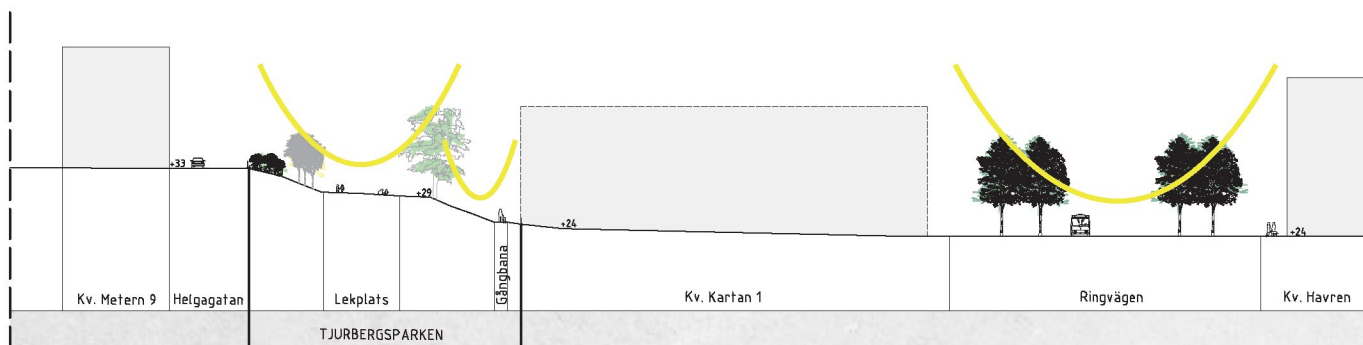

Sektion A-a

Sektion B-b

Sektion C-c

Sektioner genom parken och stadens 3D-modell ger en tydlig förståelse av hur de olika rummen utformas av omgivande byggnader, topografi och vegetation.

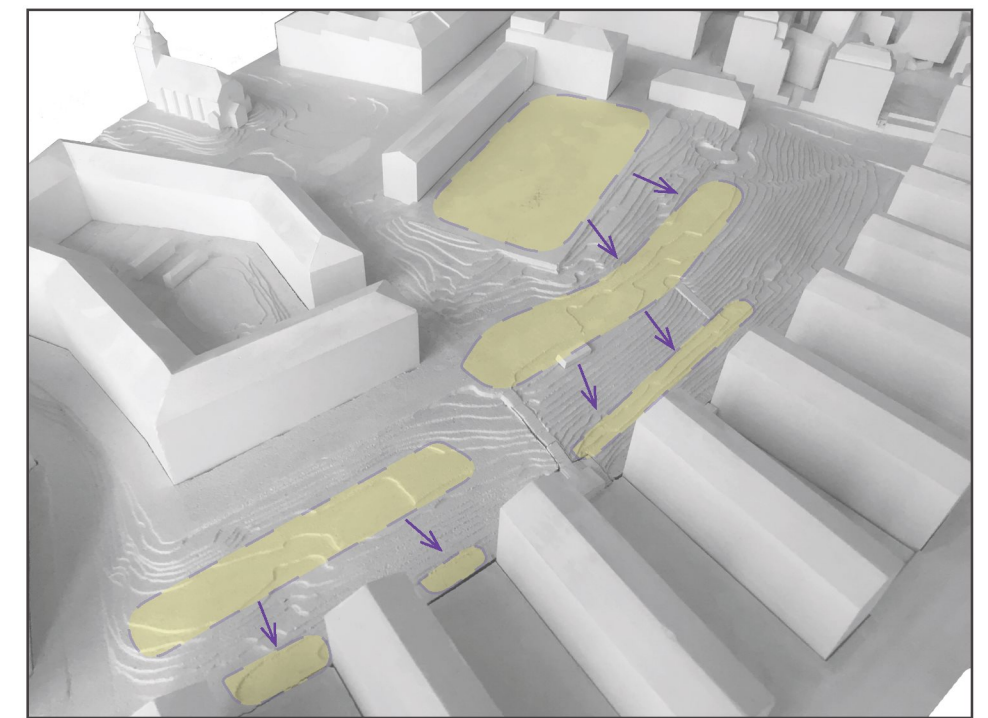
I kombination med dessa starka, inbyggda gränser som bildar de större landskapsrummen finns naturliga "gröna" gränser som bildas av topografi och vegetation. Dessa skapar mindre, terrasserade rum i den större helhetsbilden med en övre, mellersta och nedre terrass (se sektioner intill).

Mellan dessa terrasser finns mycket branta slänter (se lila pilar i bild nedanför) som fungerar som visuella (och fysiska) hinder. I kombination med vegetationen på dessa slänter finns en tydlig avgränsning av mindre långsträckta landskapsrum inom parken som helhet (se gulmarkerade ytor i bilden nedanför).

Observera att gränserna för landskapsrummen i praktiken överlappar varandra och kan variera beroende på var man är placerad i parken.

Årstider

Denna studie genomfördes på vintern. På sommaren, med löv på träden, kan man föreställa sig att rummen känns mindre och mer definierade tillsammans med att några av utsikterna kan blockeras.

Funktioner

Funktionerna inom parken är baserade på parkens fysiska förutsättningar och rumslighet. Branta lutningar och terrasseringen styr vilka aktiviteter som kan utföras. Träd och omkringliggande byggnader skapar ljusare och mörkare områden som vidare styr hur och av vem parken används. Dessa aspekter gör att aktiviteten främst hålls till den norra, upphöjda och soliga delen av parken.

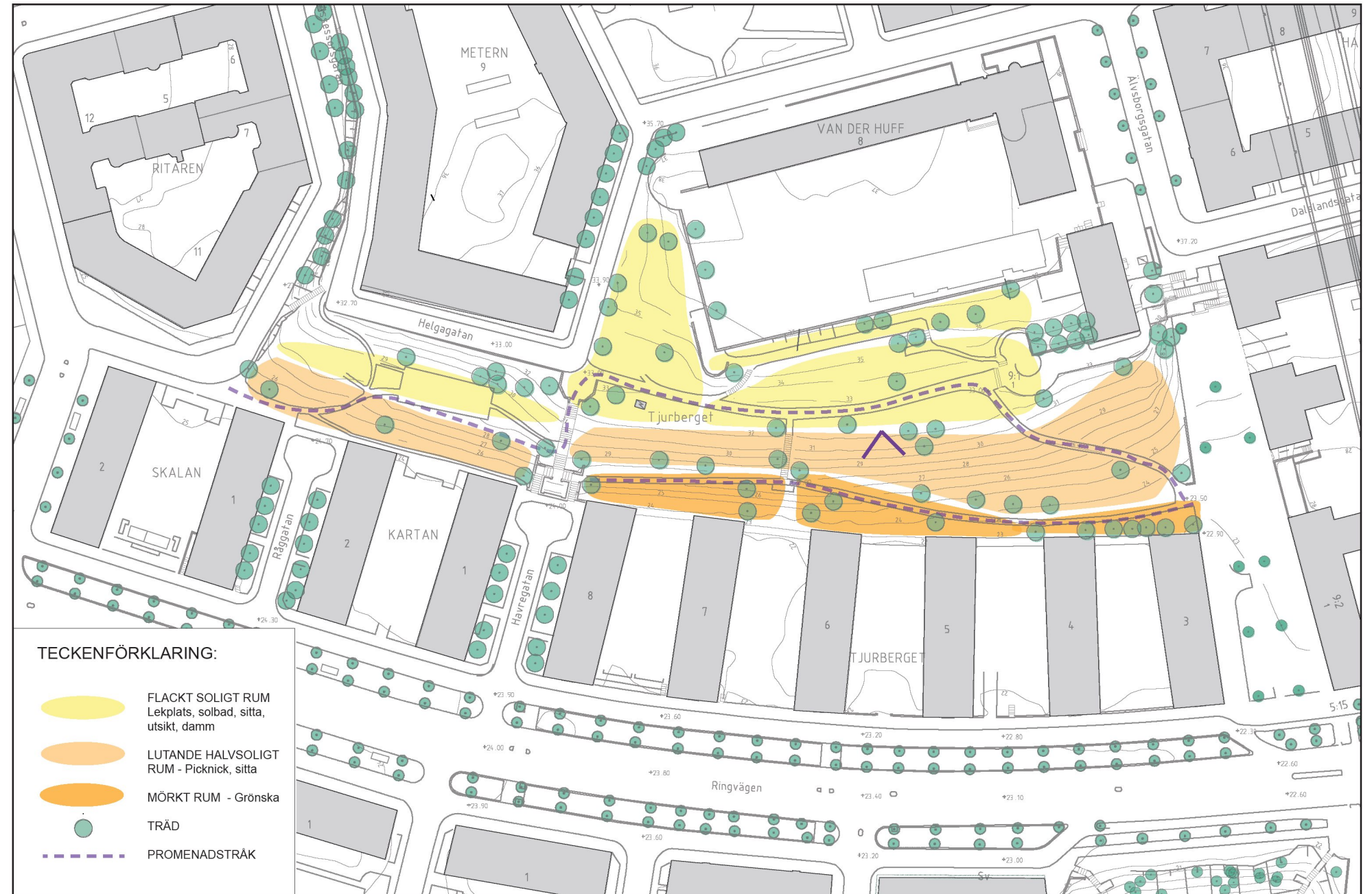
Västra delen av Tjurbergsparken innehåller en liten lekplats med bänkar och lekutrustning för små barn. Intill finns en flack terrass med picknickbord.

Genom Östra Tjurbergsparken löper asfalterade promenadstigar och det kuperade området binds även samman med blockstegstrappor av natursten. Dessa används främst av folk på hundpromenad men också för gång- och även cykelkopplingar mellan till exempel Ringvägen - Helgalunden och vidare till Rosenlundsparken.

Det finns några bänkar på höjderna för vila och njutning av parkens soliga sydliga orientering. Här bjuds långa utblickar mellan Ringvägens byggnader och söderut till Årstaskogen (se bild nedan). Dammområdet är utrustat med flera bänkar, även om de är norrvända, som bildar ett litet vardagsrum kopplat till terrassen söder om skolans östra vinge. Under vintertid är de branta gräslutningarna mellan terrasserna oanvända men på sommaren är de tvärtom välanvända för bland annat informellt solbad och picknick.

En representativ vy mot söder (fotopunkt markeras med symbol i kartan intill).

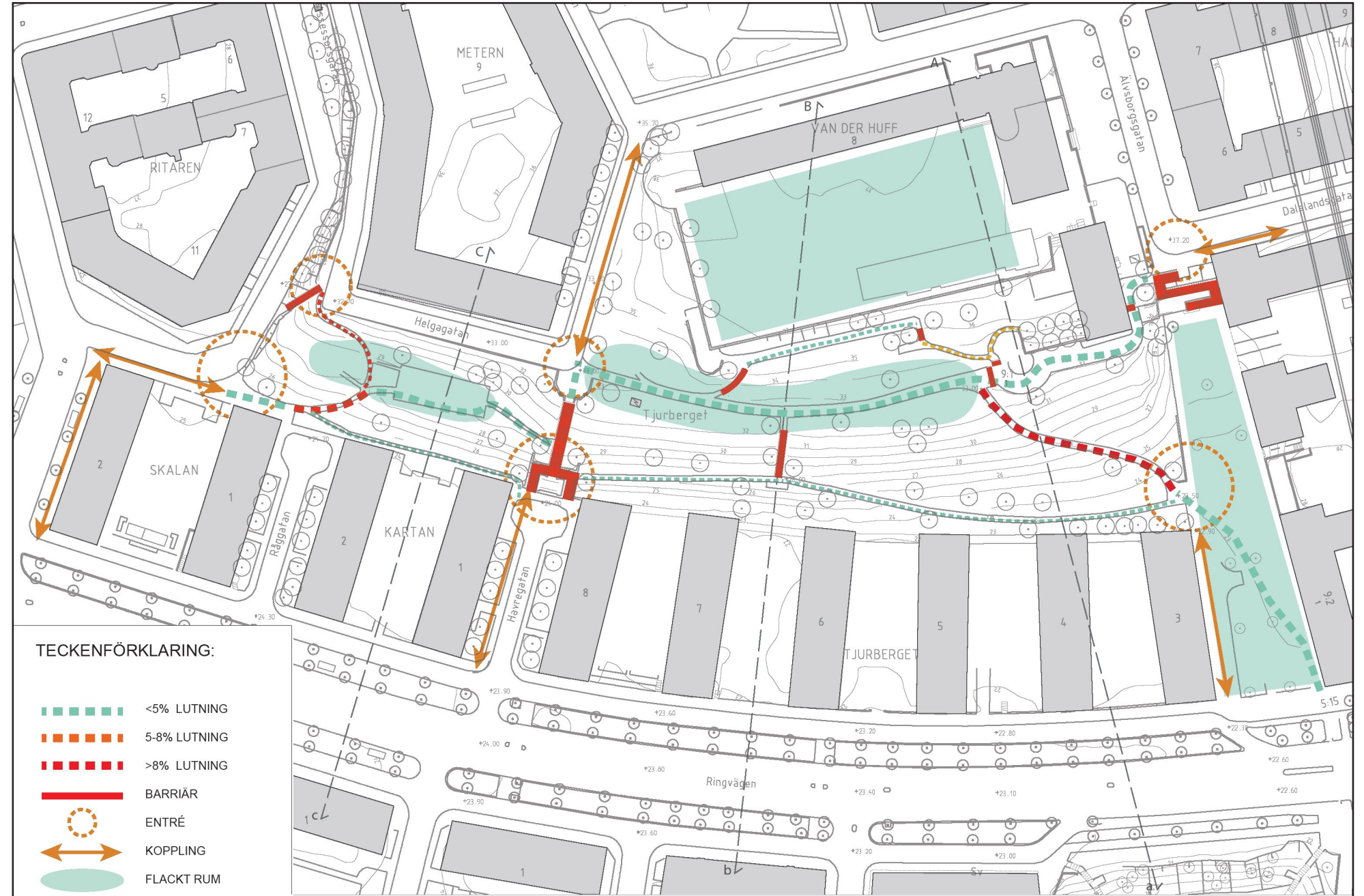
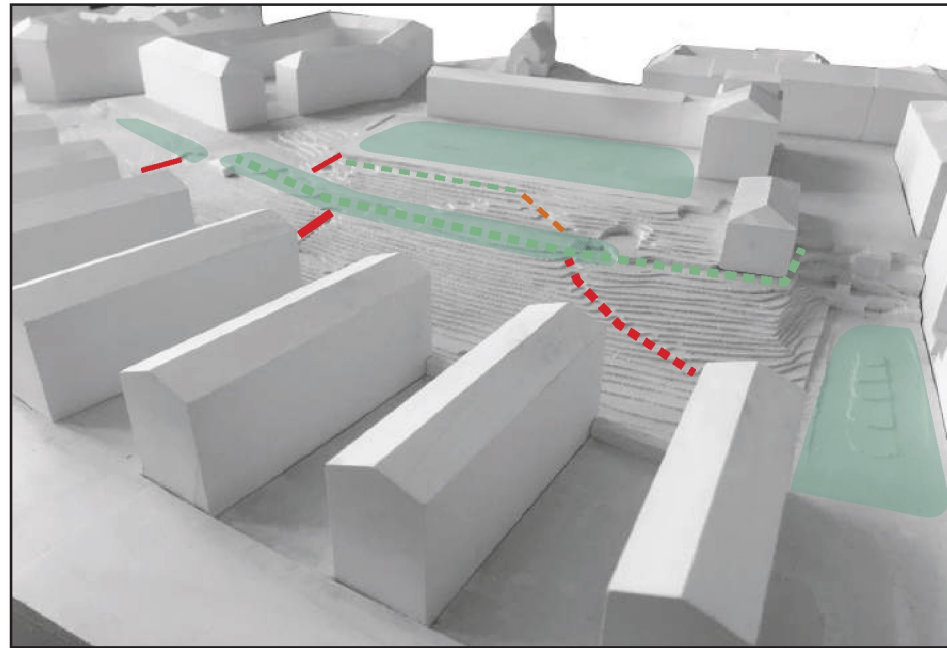

Tillgänglighet

Inne i parken är gångvägssystemet bevarat som det var gestaltat på 1930-talet. Ett slingrade system av öst-västliga gångvägar som följer topografin med trapplopp som förbinder dem i nord-sydlig riktning. Detta system är väldigt funktionellt men idag har vi strängare krav på vad som är acceptabelt vad gäller lutningar och man måste maximera tillgängligheten till parker för alla.

Som diskuteras under rumslighet är parken terrasserad och mellan dessa terrasser är det mycket branta backar som fungerar som hinder för nord-sydliga rörelser. Sektionerna på föregående sida tydliggör parkens topografi och det resulterande hindret för rörelse. Från Älvsborgsparken når man endast den södra skuggiga delen av parken på ett tillgängligt sätt och från Helgagatan endast delar av den norra parken.

De befintliga stigarnas lutningar har identifierats och analyserats i enlighet med Stockholms standard. Det är mycket tydligt att trots att några av de öst-västliga vägarna är acceptabla med avseende på lutning finns det inte något kontinuerligt tillgängligt stråk genom hela parken. Branta backar och trappor blockerar tillgången - även till lekplatsen. Det är osannolikt att det här går att ändra på grund av platsens topografi samt det är en del av parkens upplevelse och även kulturmiljön. Fokus kan förslagsvis därför läggas på att tillgängliggöra parkens lekplats samt de övre delarna, till exempel terrassema, så att parkens helhet och utblickar kan upplevas av flera.

Parkens olika stråk - En bred tillgänglig gångväg som är kopplad med brantare stråk och trappa.

Upplevelse

Hur man upplever ett landskap är komplext och personligt. Värdet är i huvudsak ett resultat av upplevelsen av vyn från utsiktsplatsen samt betraktarens förtrogenhet och personliga kopplingar till platsen. I ett försök att fånga upp upplevelsen av parken noterades det första intryck. Efter att ha varit i parken flera gånger och analyserat dess innehåll gjordes en utvärdering av det första intrycket för att se om åsikten hade ändrats efter en fördjupad förståelse av parken. Detta är förstås bara en ögonblicksbild och upplevelsen av parken förändras dramatiskt beroende på vilken tid på dagen eller året man besöker den. Några fysiska uttryck av upplevelsen listas nedan:

Det positiva:

- Gamla träd och grönska
- Öppenhet/ljus i de övre delarna med utsikt söderut
- Landskapselement av natursten samt dammen
- Omgivande byggnader (särskilt Kv Metern och skolan)
- Fåglar och en naturnära känsla
- Folkliv omkring, både gående och hundrastning

Det negativa:

- Mycket klotter
- Några dolda områden pga murar och buskage
- Mörkt i de lägre, södra delarna pga vintergröna växter och byggnader
- Baksidan av Kv. Rektangeln har ingen aktiv front

TRYGGHET

Det är viktigt att förstå att upplevelsen av trygghet och säkerhet är ytterst individuell och svår att generalisera. Den kan grunda sig dels på en faktisk eller förmodad närvaro av ex. missbrukare, våldsvärkare eller lösa hundar, men även på dålig skötsel och underhåll efter klotter och vandalisering. Många av de negativa sakerna kommer från den uppfattade känslan att ingen ser på - en brist på övervakning både dag och natt i kombination med ägarbrist som härrör från otydligheten av offentliga och privata gränser. För att öka tryggheten är det viktigt att det i parkerna finns många olika människor och att det pågår verksamhet i parken. Områdets skötsel är avgörande för hur trygg man känner sig. Ska parkerna upplevas som trygga måste de ge ett prydligt och omhändertaget intryck.

Årstid har ett stark betydelse för parkens upplevelse - samma vy under vintern på bilden ovanför och under sommaren till höger.

Inblickar mot parken i vintertid - mot norr i höjd med Ringvägen.

Del av den positiva upplevelsen - Gamla träd och omgivande byggnader

Del av den negativa upplevelsen - Huvudentrén till parken och klotter

Parkens grönska

Parken innehåller ingen skyddad natur enligt Naturvårdsverket men är utpekad på biotopkartan. I biotopkartan är även en gammal alm utärkt som värdefull.

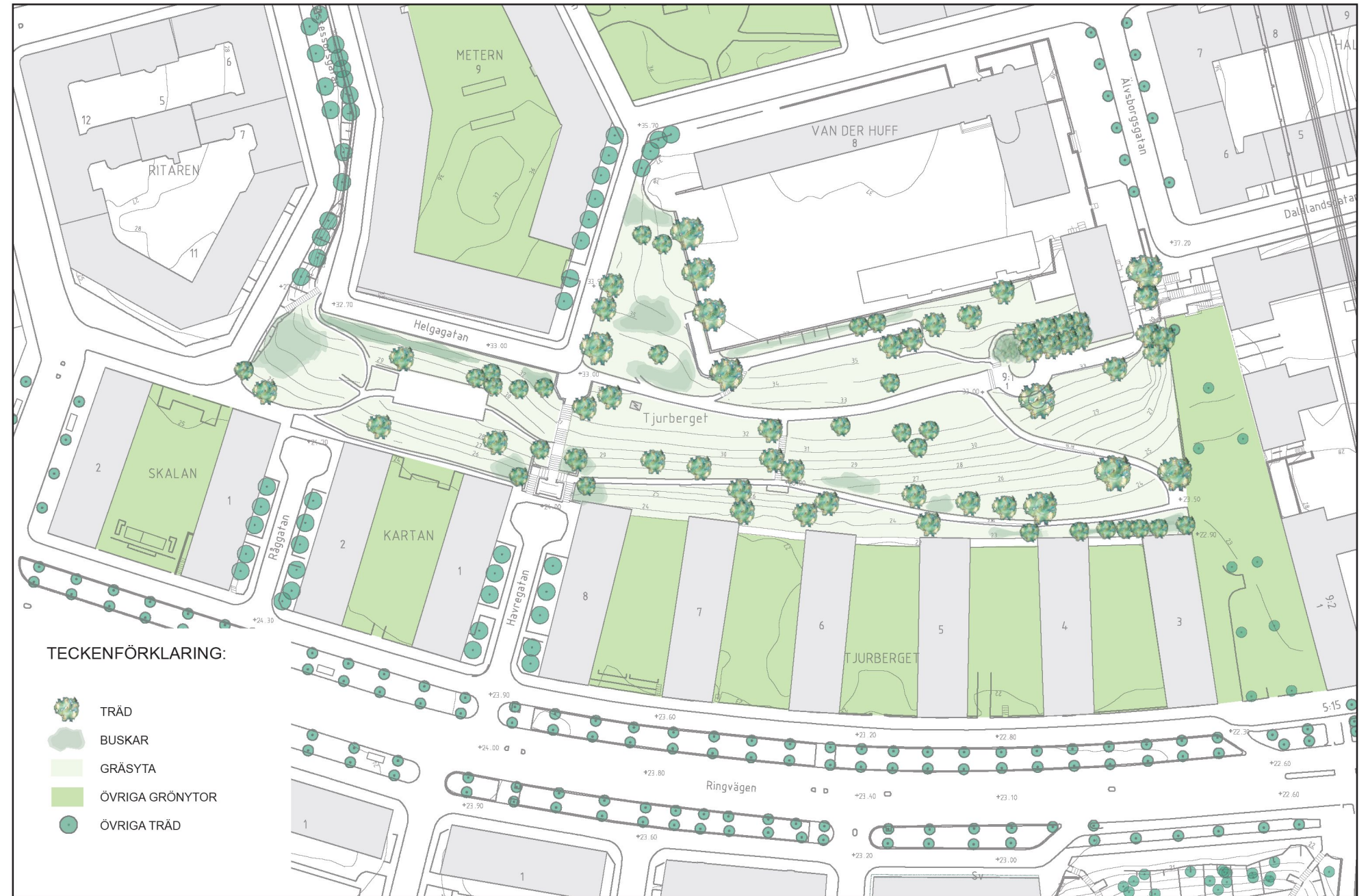
Tjurbergsparken utgörs av parkmark med en intensivt skött halvöppen mark. Genom hela parken finns en mängd olika trädarter inklusive vintergröna och med vissa ädellövträd såsom alm, ask, lind och lönn. Dessa är av blandade åldrar med många uppvuxna och skyddsvärda exemplar (se trädinventering senare i rapporten). De många träden i parken är särskilt värdefulla, speciellt de som är gamla och ihåliga då de ofta har ett rikt insektsliv.

Det finns också många buskage som i huvudsak ligger längs den nedre östvästliga gångvägen genom den södra delen av parken. Buskagen utgör ett bra habitat för fåglar i form av skydd och plats för häckning. I parken har ett flertal fågelarter som ex. björktrast, koltrast och kråkfåglar återfunnits. Duvhök har även observerats på platsen. På Södermalm i stort förekommer ekorrar, räv, grävling, hare och enstaka rådjur.

Öster om parken finns Älvsborgsparken med murar och trappor anlagda samtidigt som Tjurbergsparken. Den fungerar som en ingång och en grön koppling mellan Tjurbergsparken till Ringvägen och även vidare ned mot Erikdalslunden. I parkens södra del dominerar ett antal stora hästkastanjetråd och i den norra delen en cirkulär blomsterplantering.

En av de gröna sluttningarna i parken.

Parken i sig själv är inte en isolerad ö av grönska. I omgivningen finns många andra gröna ytor som ansluter mot parken som spelar in i landskapsbilden och utgör gröna kopplingar. Även Årstaskogen på andra sidan av Årstaviken bidrar en viss del till parkens upplevda grönska.

Skyddsvärda träd

I Stockholms stad har 3 351 st särskilt skyddsvärda träd identifierats där de största bestånden finns vid Norra och Södra Djurgården. Ek är det dominerande trädslaget följt av alm och lind. Särskilt skyddsvärda träd utgör livsmiljöer för många arter, i synnerhet känsliga och rödlistade arter, vilket gör att de är viktiga för att gynna en hög biologisk mångfald.

Naturvårdsverkets riktlinjer är att särskilt skyddsvärda träd ska bevaras och avverkning undvikas, men det är sedan upp till kommunen att bestämma. Om de avverkas bör dock någon kompensationsåtgärd genomföras, exempelvis genom att lämna kvar ett nedsågat träd eller återplantera nya.

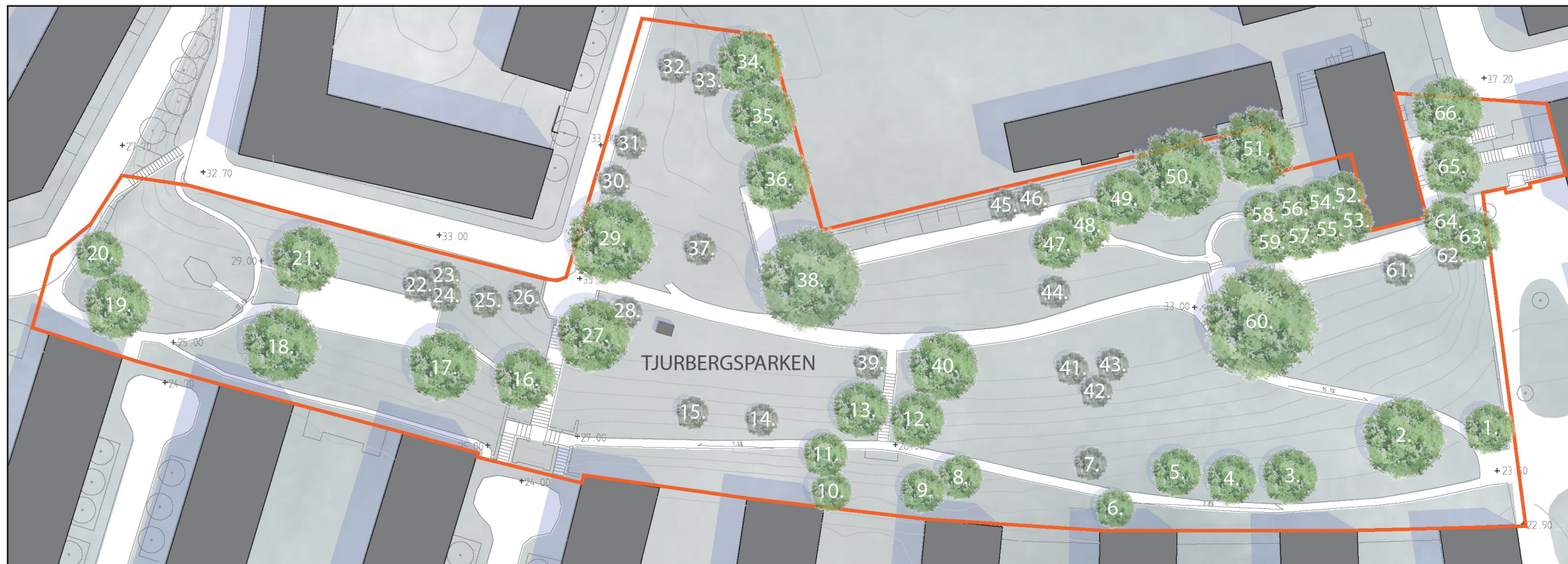
Skyddsvärda träd har inventerats på platsen enligt bestämmelser från Nationalstadsparken, se inventering på nästa sida. För att kunna bevara den biologiska mångfalden samt de naturvärden som finns knytta till särskilt skyddsvärda träd behöver även nästa generation säkras. Utöver denna trädinventering bör därför även en trädbeståndsinventering göras för att få ett

underlag vid planering av ersättningsträd. Förnyelse av trädbeståndet för att få en åldersvariation säkras enligt Parkplan Södermalm genom att upprätta en trädvårdsplan, detta för parker med äldre träd som exempelvis Tjurbergsparken.

Det är även viktigt att beakta marken under skyddsvärda träd. En grov uppskattning är att rotsystemet ungefär upptar ungefär samma area som kronan, dock har ofta gamla träd mer utbredda rotsystem jämfört med yngre träd. Rotskydds-zonen bör motsvara ett avstånd om 15 gånger större än trädstammens diameter, eller 5 meter utanför kronan om detta mått är större.

Sammanfattningsvis är de gamla träden i Tjurbergsparken skyddsvärda utifrån ett flertal olika ekosystemjänster. Om avverkning måste ske bör därför kompensationsåtgärder genomföras. Nästa generation behöver även säkras och därför rekommenderas att en trädbeståndsinventering genomförs samt att en trädvårdsplan upprättas.

TECKENFÖRKLARING

- Skyddsvärt träd
- Ej skyddsvärt träd

↑ **NORR**
Plan skala 1:1000 A3

Trädinventering

Den definition av skyddsvärda träd som användes vid inventeringen kommer från bestämmelser av *Nationalstadsparken* där de skyddsvärda träden ej får skadas eller fällas. Trädens omkrets mäts i midjehöjd, ca. 1 meter över marken, med måttband. I de fall där trädet har två eller fler stammar som börjar under en meters höjd mäts varje stam för sig (markerat x/x i tabellen). Skyddsvärda träd definieras i metoden enligt följande:

TRÄDSLAG	OMKRETSGRÄNS
Ek, alm, bok, avenbok, fågelbär, vildapel, rönn, oxel, hägg	60 cm
Ask, lind, sälg, gran, pil, al	95 cm
Alla övriga träd	125 cm
Hasselknippen	300 cm

SAMMANFATTNING

Utifrån de 66 st inventerade träden i intilliggande tabell så är hela 43 st skyddsvärda enligt bestämmelsen. En av dessa, en alm med nr. 60 i tabellen, är med stor sannolikhet även klassad enligt Länsstyrelsen som ett så kallat "jätteträd" (mer än 1 m i diameter på smalaste stället under brösthöjd). Särskilt skyddsvärda träd som detta är ovanliga, framförallt i urbana miljöer, och bör därför bevaras och vårdas.

Nr.	Art	Omkrets cm	Nr.	Art	Omkrets cm	Nr.	Art	Omkrets cm
1.	Alm	226	18.	Lönn	276	35.	Hästkastanj	190
2.	Lind	281	19.	Lönn	174	36.	Hästkastanj	236
3.	Lind	323	20.	Gullregn	180	37.	Lönn	55
4.	Lind	124	21.	Lönn	215	38.	Alm	220/220/230
5.	Gran	244	22.	Körsbär	50	39.	Lönn	66
6.	Björk	177	23.	Körsbär	50	40.	Alm	233
7.	Cypress	88/94	24.	Körsbär	50	41.	Apel	64
8.	Gran	250	25.	Lönn	55	42.	Apel	64
9.	Tall	190	26.	Ask	70	43.	Apel	66
10.	Gran	232	27.	Alm	142/177	44.	Äpple	20
11.	Gran	170	28.	Lönn	60	45.	Ask	48
12.	Gran	154	29.	Alm	290	46.	Ask	64
13.	Gran	200	30.	Lönn	77	47.	Alm	181
14.	Björk	97	31.	Körsbär	95	48.	Alm	168
15.	Björk	90	32.	Tall	58	49.	Alm	276
16.	Alm	146	33.	Tall	62	50.	Alm	296
17.	Lönn	223	34.	Hästkastanj	175	51.	Lönn	250
						52.	Alm	133
						53.	Alm	160
						54.	Alm	157
						55.	Alm	134
						56.	Alm	124
						57.	Alm	138
						58.	Alm	139
						59.	Alm	135
						60.	Alm	415
						61.	Bok	40
						62.	Lönn	60
						63.	Tall	215
						64.	Lönn	130
						65.	Alm	235
						66.	Alm	210

Kvaliteter

Nedan följer en sammanfattning i text och bild av de fysiska värden som anses viktigast för att bevara parkens nuvarande karaktär. Om ett planförslag tas fram för parken bör dessa värden analyseras vidare för att identifiera sårbarheten för förändring.

En gradering har gjorts med grund i de tre aspekterna:

- kulturmiljö
- landskapsbild
- naturvärde

Där dessa tre värden sammanfaller syns rött markerat på kartan intill, där två aspekter sammanfaller är markeringen orange och där gult syns på kartan finns ett av värdena identifierade.

SAMMANFATTNING AV PARKENS KVALITETER

Tre värden

Träden - Kultur, landskap och natur

Två värden

Damm och terrass intill - Kultur, landskap

Höjder med utsikt - landskap och natur

Byggnader - Kultur, landskap

Utblickar - Kultur, landskap

Naturstenselement/mur - Kultur, landskap

Huvudstråk - Kultur, landskap

Ett värde

Grönytor - Natur

Secondära stråk - Kultur

Potential

Enligt Parkplan Södermalm prioriteras sociala värden och stadsbornas vardagsliv i en tät stadsmiljö. I värdefulla kulturmiljöer prioriteras kulturhistoriska och estetiska värden. Här har vi en värdetät park - dock med brister - och fördjupade studier behövs för att hitta rätt balans för en framgångsrik Tjurbergspark.

Bilderna visar kulturmiljön, landskapsbilden och naturvärdet i Tjurbergsparken.

Dokument och övriga underlag

EKOsystemTJÄNSTER I STADSPLANERING - EN VÄGLEDNING.
WHITE ARKITEKTER AB, NOV 2014

ETT STOCKHOLM FÖR ALLA – VISION 2040, JAN 2017

GRÖNARE STOCKHOLM, FEB 2017

KULTURHISTORISK BEDÖMNING AV PARKER OCH GRÖNOMRÅDEN
– EN METODUTVECKLING. BYGGNADSHISTORISK RAPPORT 2011:4.
STOCKHOLMS STADSMUSEUM, KULTURMILJÖENHETEN

KULTURMILJÖANALYS FÖR TJURBERGSPARKEN OCH DESS
OMGIVNINGAR VAN DER HUFF 8 OCH SÖDERMALM 9:2 M.FL. PÅ
SÖDERMALM I STOCKHOLM 2018-04-30. WENANDERS AB.

LANDSCAPE CHARACTER ASSESSMENT. NATURAL ENGLAND, OCT
2014

LANDSKAPSKARAKTÄRSANALYS FÖR VÄSTMANLANDS LÄN.
LÄNSTYRELSEN. APR 2012

NATIONALSTADSPARKEN BESTÄMMELSEN - SKYDDSVÄRDA
TRÄD. DETALJPLAN FÖR SKYDD AV TRÄD I DIPLOMATSTADEN I
STADSDELEN ÖSTERMALM, S-DP 2013-03480.

PARKPLAN SÖDERMALM, 2009

RAPPORT FRÅN RIKSANTIKVARIEÄMBETET - PLATTFORM
KULTURHISTORISK VÄRDERING OCH URVAL: GRUNDLÄGGANDE
FÖRHÅLLNINGSSÄTT FÖR ARBETE MED ATT DEFINIERA, VÄRDERA,
PRIORITERA OCH UTVECKLA KULTURARVET. RAÄ, JAN 2015

RAPPORT FRÅN RIKSANTIKVARIEÄMBETET -KULTURMILJÖVÅRDENS
RIKSINTRESSEN ENLIGT 3 KAP. 6 § MILJÖBALKEN. HANDBOK. RAÄ,
JUN 2014

STOCKHOLM - HANDBOK FÖR UTFORMNING AV EN TILLGÄNGLIG
OCH ANVÄNDBAR MILJÖ, MAJ 2008

STOCKHOLMS STADS MILJÖPROGRAM 2016-2019, MAR 2016

ÖVERSIKTSPLAN FÖR STOCKHOLM. MARS 2018.

ÖVERSIKTSPLAN FÖR STOCKHOLM. BILAGA: RIKSINTRESSEN
ENLIGT MILJÖBALKEN. MARS 2018.

[HTTP://KARTOR.STOCKHOLM.SE/BIOS/DPWEBMAP/CUST_STH/SBK/](http://kartor.stockholm.se/bios/dpwebmap/cust_sth/sbk/)
(PARKKARTA, SOCIOTOPKARTA, BIOTOPKARTA)